

Joh. Conradi Fueslini, v.d.m. & pastoris Feldheimensis dissertatio apologetica pro iudicio suo de doctrina Io. Calvini

Autor(en): **Fueslinus, Conrad**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Museum Helveticum ad juvandas literas in publicos usus apertum**

Band (Jahr): - **(1747)**

Heft 8

PDF erstellt am: **29.04.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-394616>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

JOH. CONRADI FUESLINI,

V. D. M. & Pastoris Feldheimensis

Disseratio apologetica

pro Judicio suo

de

Doctrina JO. CALVINI.

Dubitas, Vir Cl. num librum CALVINI
de *Prædestinatione & Providentia* (a) lege-
rim; in Novis Literariis Particulæ VII.
MUSEI HELVETICI ita scribens: *Provocabunt illi
ad*

(a) Jure quodam suo a nobis postulavit Rever. & Cla-
tiss. Pastor Feldheimensis, ut his vindiciis in ista M. H.
Particula locum concederemus: atque etiam, ut servidum
est ejus Viri ingenium, minis a nobis hoc officii genus
extorquendum esse censuit; quos ramen ad aliorum per-
inde atque ad sui defensionem paratos & proclives esse
supra vota sua deprehendit. Itaque, quum fidem. qua
nos sibi obstrinxit, exsolvimus, si minus gratum fuerit,
quod præstamus officium, non aliud reliquum est solati-
um, præterquam illud Getæ Terentiani:

Tute hoc intristi: Tibi omne est exedendum. - - -

Atqui statim a principio Dissertationis suæ iniquius acce-
pisse videtur, quod non omnino asseveranter locutus fue-
rim de eo, utrum Calvini libellum de *Prædestinatione &*
Providentia, an. 1550. seorsim editum legerit? Sed pa-
rum novit meum ingenium, quod a temerariis suspicio-
nibus magnopere abhorret, probe enim intelligo suspicio-
nes contrariis suspicionibus facile refelli: quare etiam non
omnino probare potui, quod ipse Rever. Pastor Feld. im-

ad eundem Calvini libellum de Prædestinatione & Providentia Dei, An. 1550 seorsim editum, ex quo Apologia

postrema sua Præfatione judiciis suis toties meritis suspicioribus probabilitatem aliquam conciliare studuerit. v. c. p. XVII. „ VIELLEICHT ist die Ursach gewesen, weil sie „ allezeit zum Frieden und zur Vereinigung geneigter gewesen sind, als ihr Gegentheil. „ p. XXIX. „ Der „ Herr Abt ist allem Anschein nach durch die Memoires „ des Bischoff Burners verleitet worden. p. XXX. Durch „ die Heuchler SCHEINT er die Papisten zu verstehen, „ durch die Enthusiasten aber die besonders so genannten „ Calvinisten, p. XXXIII. Burnet war ein Bischoff, den „ noch SCHEINT es dass ihn diese verdriessliche Leidenschaft gegen die Presbyterianer sehr eingenommen „ gehabt habe. „ Ibid. „ Burnet schriebe dieses, mehr, „ wie ich VERMUTHE, aus ungeneigtem Willen, als „ nach einer reifen Ueberlegung. p. LIV. „ Cudworth „ hat zwar die Calvinisten mit Nahmen nicht genennet, „ aber man kann mit Händen greissen, dass es sie mey- ne. &c. „ Sed, ut ad me redeam, possem quidem Rever. Pastori Feldh. respondere, illum verba mea aut non recte intelligere, aut malevolè interpretari, cum ita loquor: „ Cl. Fueslinus sua ex hoc libro hauississe VIDERI vult. „ Quid eum cogit hæc verba ita accipere, quasi dubitationem aliquam involvant, quum ex probatis sūorum Rom. Scriptorum usu saepissime rei confirmandæ inserviant: atque a Grammaticis dudum est probatum verbum VIDERI, ut Græcorum Δοκεῖν, dici saepè in aliis rebus de eo quod certum esse scimus. Quod si tamen hæc dubitanter esse accipienda velit, non repugno, sed crimen agnosco: Immo id ipsum, de quo ipsi videoat ante subdubitasse tantum. id nunc sine ulla dubitatione assevero, nim. Rev. Fueslinum istum Calvigi Libellum de Prædestinatione & Providentia, ad quem eum ablegaveram, non legisse, qui tamen ante omnes alios non videbatur negligendus illi, qui de mente ac sententia Calvini, quod ad hæc Doctrinæ capita adtinet, recte statuere velit, atque etiam ejus Systema in ordinem cogere, idque emend.

logiae suæ fundamenta hausisse VULT videri Cl. Fueslinus. Ego vero affirmo tibi, me libellum hunc legisse, antequam Præfationem illam scripserim, quæ te morata est, quæque tibi ansam præbuit, dicta factaque quædam mea (b) carpendi. Si hoc affirmasse tibi non sat fuerit, hæc mea Disseruntcula tibi probabit, spero, quod verum dicam. Tu contra me in quædam dubia conjecisti, quæ mihi (c) vix eximere poteris. Primo dubito,

an

dare ac reformare se posse confidenter proficitur: Qui enim fieri posset, ut legerit Libellum, quem nunquam vidit, & de quo adhuc dubitat, num unquam in rerum natura extiterit. Itaque quamvis etiam jurejurando interposito affirmaret, se istum Libellum legisse, nullam posset mereri fidem.

(b) Scilicet id mihi sumsi, qnum Rev. Pastoris Feldh. Præfationem recenserem, ut dicerem: „Eum Calvini causam ita agere, ut Adversariis VIDERI possit Calvinum alienos, hoc est, suos Sensus affinxisse. „ Hanc modestam ac timidiusculam judicandi (non CARPENDI) libertatem nisi possit æquo animo perferre Rever. Feldh. Pastor, non aliud consilium superest, quam ut libris scribindis supersedeat; aut in posterum ipse vel per eos, quos habet sibi obnoxios, libellos suos recenseri curet, cereros ut profanos ab hac opera arceat hac epigraphe:

Pinge duos angues: Pueri sacer est locus!

Ceterum meminisse eum oporteret, non posse se quicquam impune aut dicere aut agere, quin alii sibi de eo libere judicandi potestatem arrogare ausint, nisi quum ex officio pro concione publica verba facit; tunc eum quemquam interpellare grande nefas foret.

(c) Prius hic scriptum legebatur: „quæ mihi eximmas rogo. „ Sed quum hæc relegeret Rever. Pastor habuit animum suspicionum fiducia jam magis obfirmatum.

(d) an exemplum libelli supra commemorati, ad quod provocas, sit vel fuerit unquam: (e) Quo-
modo
Ss 2

(d) Periit frons de rebus! Scil. non dubitat Rever. Feldh. Pastor, mihi non errorem aliquem, sed imposturae crimen exprobare, quasi ego tam perfictæ frontis homo sim, qui ausus fuerim confingere, me præ manibus habere Calvini Libellum, atque etiam ejus paginas & impressionis annum diserte commemorare ac designare, qui tamen nunquam in rerum natura extiterit.

(e) Qui quæso fieri possit, ut Libellus aliquis, antequam natus & conscriptus est, jam fuerit typis exscriptus? Ita me constrictum tenet illo Contradictionis principio Rever. Pastor, ut fidem habere his meis oculis, aut mibi persuadere, me videre ea, quæ oculis cerno, vix amplius ausim. Sed bono simus animo! meræ sunt præstigia argumentationes illæ argutæ: Habeo nunc in manibus meis istum CALVINI Libellum de PRÆDESTI. NATIONE ET PROVIDENTIA DEI, cujus titulus aperte præfert locum & annum impressionis hunc in modum: GENEVAE. M. D. L. & ne quis forte hic errorem typos graphicum subesse possit suspicari, adjiciam notam, quæ ad calcem opusculi legitur: EXCVSVM GENEVAE, APVD IOANNEM CRISPINVM, CONRADII BADII OPERA. PRID. NON. IVL. M. D. L. Idemque ut adhuc magis confirmatum dem, addo etiam Epistolam præliminarem Christianis omnibus inscriptam in his finiri: [Valete. Genevæ. 8. Cal. Julii. 1550.] In hoc vero Libello pagina 22. 23. & 29. ipsissima hæc adhuc leguntur verba, quæ ego Musei Helv. Partic. VII. p. 469. & 470. me pridem ibi legisse commemoravi. Quod si vero Rev. Pastor ne nunc quidem plenam fidem mihi adhibere velit, faxo, ut quam alienis non habet, suis non possit denegare oculis. Immo si velit mordicus huic suæ persuasioni inhæreare, quasi ille Calvini Libellus, quem ego an. 1550 publice prostituisse affirmo, demum anno proximo fuerit conscriptus, ostendam illum præstissime, quod hactenus int̄er adūcāt̄a relatum est, ut aliquid sit antequam sit, immo ut idem simul sit atque tamen non sit. Quid vero tota

modo enim fieri potuisset, ut exemplum libri 1550 typis evulgatum fuerit, qui sequente demum Anno scriptus est? quod non illo, quo tu commemoras, sed quo EGO DICO, Anno scriptus fuerit, probat Dedicatio facta Calendis Januarii 1552, & testimonium THEODORI BEZÆ, qui *Tractatus theologicos Calvinii omnes in unum volumen collectos edidit* Genevæ 1576. forma quam vocant in folio. In hac editione dedit Catalogum Scriptorum Calvinii, indicato cujusvis anno natali. Hoc volumine ego uti soleo, cuius pag. 498. iste libellus reperitur. Huic dubio successit aliud multo pertinacius, nam secundo dubito, (f) an illud

hæc vitilitigatio pertinuit ad causam illam de vero Calvinii circa Prædestinationem Sensu, nisi putasset diligerter captandam esse hanc opportune sibi oblatam supinam ἀβλεψίαν, & imperitiam in me exagitandi occasionem, qua aliam æque commodam sibi unquam deinceps futuram penitus desperavit. Sed ipse sibi malum reperit, atque exemplum dedit, ὅτι σωτῷ κακὰ τεύχει ἀνὴρ ἀλλῳ κακά τεύχων.

(f) En sic error alias ex alio nascitur, & quo quisque recentior, eo etiam pertinacior: scil.

*Ætas parentum, pejor avis, tulit
Progeniem vitiosiorem.*

Hic mihi Rever. Pastor Feldh. omnem prorsus fidem abrogat, affirmanti me legisse Calvinii Libellum de Prædestinatione & Providentia Dei, quem an. 1550 editum fuisse pronuntiavi, & ex quo loca, quæ citatis etiam libelli paginis in medium produxi, a me verbottenus excerpta esse professus sum. Evidem si priori illi aserto, quo existentiam hujus Libelli in dubium vocare non erubuit, sua constaret ratio, ego non intelligo, quo jure quave conscientia jam posset a me etiam postulare, ut Libellus

Iud opusculum unquam inspexeris : Loca enim,
quæ mihi objicis, non illo continentur. Sunt ta-

Ss 3

men

qui nunquam extitit, a me potuerit inspici aut evolvi,
aut quod hoc a me factum non sit, id mihi nunc novo,
quasi a priore sejunctum esset, criminis dari. Verum ne-
que in his adhuc subsistit Rever. Pastoris Sagacitas, qua
nihil tam difficile aut intricatum est, quod non facili
negotio expedit: Hunc enim si audias, loca illa, quæ
citavi in recensione mea ex Calvini Institutionibus sub-
duxi, ita ut loqeitur, *ut nè Syllaba quidem mutanda
sit*: Libellum vero illum de Prædest. & Provident. Dei
an. 1550 editum, totamque hanc fabulam ego confixi.
Scilicet ita argumentatur, Vir Rev. qui ubique Theodi-
ceam & Leibnitium crepat; „Quod ego nescio, illud non
„existit; atqui ego nescio aliud Calvini Opusculum de
„hoc argumento, præter illud, quod in Opusculis ejus
„theologicis comprehenditur, existere: Ergo aliud non
„existit. „ At salva res est! dicam nunc aperte, quo
fuerit errore deceptus, qui quidem *venia dignos* esset,
nisi inde malæ fidei criminationem adversus me præceps
& fervidum hoc ingenium procudisset; atque etiam aliis
errores multo leviores acerbius exprobrare admodum
amaret: Nimirum noverat Rever. Pastor extare inter Cal-
vini Opuscula a Th. Beza collecta Libellum aliquem de
æterna Dei Prædestinatione & Providentia, quem Beza
an. 1551 conscriptum esse annotaverat: Itaque quamprimum
legerat me provocare ad Calvini ejusdem argumenti
Libellum an. 1550 editum, protinus sibi persuasit, cum
non alias de eodem argumento Calvini Libellus ipsi co-
gnitus esset, me in designanda hujus Libelli ætate tur-
piter hallucinari; mox deinde postquam ea loca, quæ
ego ex meo libello excitaveram, in suo inter Calvini
opuscula conjunctim edita frustra quæslivisset, eaque eti-
am in Institutionum Libro investigasset, secum confi-
denter statuit, me manifestæ fraudis reum deprehensum,
eumque quem jactarem Libellum in cerebro meo esse
confictum: Hinc illa me cavillandi intemperies nata est,
quam quominus in ipso Dissertationis apologeticæ limine

men *Calvini*, non diffiteor: leguntur *Institutionum* ejus Libr. III. c. XXII. §. 11. & c. XXIII. §. 2. & 6. ut ne Syllaba quidem mutanda sit: Hoc solum monendus es, (g) quod verba secundi loci potius Augustini sint, quam *Calvini*.

Sed missis hisce ambagibus ad rem ipsam veniam, atque disquiram, an loca hæc evertant ea, quæ ego de Doctrina *Calvini* dixeram. Antequam hoc facio, obtestor, quod mihi neque animus sit, neque

effunderet a se impetrare nullo modo potuit, quanquam illi caussæ, quam agendum suscepereat, nihil omnino inserviret. At ego profecto non satis mirari possum acutissimi hominis $\alpha\beta\lambda\epsilon\psi\alpha\gamma$, & oscitantiam, quem erroris commanefacere debuisset vel unum hoc, quod illa loca, quæ ex libello meo, titulo diserte expresso, produxeram, in suo exemplo investigare non potuit; ut nihil jam de eo dicam, quod iste *Calvini* de *Prædestinatione* libellus, qui inter ejus Opuscula theologica conspicitur, non sic privatum *Calvini* scriptum, sed consensum *Pastorum* Genevensis Ecclesiæ circa hoc doctrinæ caput explicet; atque etiam non admodum obscure indicet, hoc argumentum a *Calvino* jam antea data opera copiosius fuisse tractatum, & clare explicatum. Evidens itaque est Cl. Fueslinum præcipuum & proprium *Calvini* de hoc argumento Scriptum, quod jam CXCVIII annos vere extitit, ne quidem vidisse unquam, immo nihil etiam de illo audivisse aut subolfecisse, adeoque ei colpæ esse obnoxium, quem in me tralocutus damnaverat: quæ tanto gravior est, quod sibi nihilominus *Calviniani* Systematis explicandi, viadicandi atque etiam emendandi licentiam sumit.

(g) De hoc monito habeo Viro Rever. gratias, quam me *Calvinus* ad marginem illius Libelli de *Prædestinatione*, atque etiam in *Institutionibus* dudum idem monuerit, se hæc verba ex *Augustini* Libr. I. c. 3. contra *Manichæos* transsumta sua fecisse.

neque fuerit, lites in Ecclesia vel serere vel alere. Æque ac aliis quisquam doleo, Domum Dei adversis studiis ita infestatam atque laceratam esse, obnixe precans benignissimum Numen, ut Pax reddatur pii.

- - - *Pax custodire salutem,
& cives æquare potens.*

Quicquid egi & in præsentiarum acturus sum, Historiarum studio fit, quia doctrinas inclytorum Virorum, in primis Reformatorum nostrorum in libros historicos transferri video, non quales sunt, sed quales auctores pro lubitu fingunt, vel præjudiciis vel erroribus involutas inveniunt. Lites inter Doctores Ecclesiæ A. C. & nostræ (h) sopitas esse dicis. Utinam verum esset, quod dicis, tecum plauderem. Sed quomodo sopitæ sunt, cum quotidiane sentiamus iras illorum, quos nos

Ss 4

Fra-

(h) At ego vero id nunquam ita in universum adfismavi. Dixi: *Lites inter ÆQUOS utrique parti addictos DOCTORES dudum esse sopitas.* Immo vero diserte submonui, superesse utrinque homines turbulentos & contentionis faces; quos tamen nos, ex Apostoli sententia, nec imitari oporteat, neque cum illis altercando aut convitia jactando paria facere. Fac enim, quæ ejus generis cini. flones ingerunt, meras calumnias & putida esse convitia; quum & ipsi gentiles agnoverint, *convitia spreta exolescere*: quantiam animi moderationem postulabit a nobis sanctior & severior Christi disciplina? Alio profus ratio est, si in libris dogmaticis studio ac dedita opera ea tradantur, quæ Ecclesiæ nostræ aut Majorum doctrinæ atque ipsi Veritati, quam profitemur, fraudi esse possint; tum demum opus est, ut silentium rumpamus, atque veritatiis quibus decet armis contra maledicorum impotentiam succurramus.

Fratres salutare cupimus, & si Fratres nostros dicimus, attamen de iis queri debeamus, Fratrum iræ acerrimæ sunt! Quid acerbius dici potest, (i) quam *Zuingleum* nostrum fuisse hominem fanaticum atque impium? quid iniquius atque crudelius: *Calvini* doctrinam *Hobbesii* & *Spinozæ* placitis, quibus pietati & religioni evertendæ nihil efficacius excogitari potest, affinem esse? An hæc contumelia ferenda est? An hoc pacto Pax redimenda, ut homines æquissimos atque pientissimos ita traduci patiamur? An pax illa erit stabilis, si his, quos nos Fratres putamus, tantam licentiam vel potius insolentiam indulgeamus, ut nobis tacentibus in Majores nostros dicere audeant, quicquid ipsis in buccam venerit? Nonne tuius erit veritatem tueri & Fratrum errores, qua par est, sinceritate castigare? Verum est, quod utriusque Ecclesiæ Doctoribus in multis Religionis capitibus major lux exorta sit, postquam Reformatores in terris esse desierunt, cum disciplinæ fere omnes ingens incrementum acceperint. Attamen propterea non desinamus eos venerari, neque patiamur, ut manes illorum injurias atque contumeliis turbentur, nam magnas ipsis debemus gratias, quod

recen-

(i) Quis autem unquam dixerit hos ÆQUOS esse, aut pacis studiosos? Aut quo jure postulamus, ut omnis in judicando temeritas, omne contentionis studium, omnis convitiandi libido penitus ex Ecclesia Protestantæ exulet? Hoc quidem optandum magis, quam sperandum est: Erunt semper inter Fratres iniquiora ac livida ingenuia; quæ si contradicendo ac disputando ad frugem reverari, aut penitus opprimi possent, næ ego primus forem, qui classicum canerem atque ad aciem adversus ea instruendam cunctos exhortarer.

recentioribus praeundo viam commonstrarint:

*Per varios usus artem experientia fecit,
Exemplo monstrante viam.*

Quod Ernest. Val. Læscherum, quem jure Theologum incendiarium dicis, saepius redarguam & ejus fraudulenter dicta ex tenebris protracta refellam, approbas, gratias tibi ago, quod mihi hanc laudem concedas. Attamen ipse quicquid hoc officii est, quod historiæ studiosis praestiti, non tanti facio, quanti illud, quod Viros illo longe perspicaciores & clariores inconsiderantis, seu si mavis, intemperantis iræ admonere ausus fuerim.

Jam ad *Calvinum* descendam. Praefationis meæ caput est, ut demonstrem, ejus doctrinam de Prædestinatione (k) ab Hobbesii placitis toto cœ-
Ss 5 lo

(k) Quum in caussam ipsam descendit, Σηκυραχιαν instituit Cl. Fueslinus νοι ἀσπε δέρει; Etenim neque Mosheimus, neque Burnetus, neque Cudworthus, cum quibus illi res est in sua illa Praefatione, diserte contendebant, ipsum Calvinum in doctrina de Prædestinatione ita cum Hobbesio sensisse, ut nullum sit inter eorum theses & asserta discrimen. Immo né quidem ad Calvini Systema, ut ab ipso summo Viro conceptum & traditum est, respexerunt, sed diserte Cudworthus de æternis Iusti & Honesti notionibus p. 5. monet: Hæc omnia una cum aliis ejusdem plane generis, a NONNULLIS ÆTATIS NOSTRÆ auctoribus diserte probantur & inculcantur, quorum b. l. nomina recitare, haud puto esse necessarium: Unum omnium instar nominare sufficiet JOAN. SZYDLOVIUM, qui in Vindiciis Quæst. difficil. Franekeræ editis, ea ex his dogmatibus, quo

lo differre, cum hic omnium rerum necessitatem
absolutam, quam fatalem dicunt, inducat, eam.
que e Potentia Dei derivet, adeo ut ipsum Deum
neces-

---

*majorem reliquias offensionem habent, totidem verbis de-
fendere & commendare, non est veritus.* Et ipse quo-
que Ven. Moshemius eo ipso loco, quem Rev. Past.
Feld. in præfatione sua citat nim. ad Cudw. librum p.
1202. in not. hæc habet: *Cupide igitur quæ tum tempo-
ris inter Anglos vigebant, DURIORIBUS Reformato-
rum QUORUMDAM de absoluto Decreto dogmatibus
arreptis, omni Deum Justitia [Hobbesius] exue-
bat. &c. - - - Pulcre hoc observavit eruditiss. &
prudentiss. Anglorum Episcopus G. BURNETUS in Hist.
temp. suorum ad An. 1661. p. 187. & mox iterum:
Doctissimi quique ex Anglis ab Hobbesii temporibus
multo sunt inimiciores facti dogmati illi, QUORUM-
DAM Reformatorum, quod diximus. Ex quibus cla-
rissime patere arbitror, MOSHEMIUM & CUDWOR-
THUM & BURNETUM temere cum ipso Calvinio com-
mitti, atque ipsos a Rev. Pastore tanquam Calvini cavilla-
tores non sine injuria traduci ac ferulæ ipsius subjici.
Quis enim ignorat inter Calvini Sectatores rigidos quos-
dam fuisse Doctores, qui durius & incautius de arcane
hoc argumento fuerint locuti, quod prudentiores & ge-
nuini Calvini discipuli ne quidem ipsi unquam probarunt?
Simul etiam inde patescit, unde Rev. Pastor Feldh. sub-
sidia illa historica, quibus in hac causa utitur, seu po-
tius abutitur, & quibus se in Præfatione sua jactat, ma-
ximam partem hauserit. Nihil ergo prorsus ad eam caus-
am, quam propugnare deberet, facit illa disputatio, an
Calvinus, quod ad ipsum attinet Justitiam Dei in absolu-
ta potentia consistere docuerit? etenim neque Triumviri
supra laudati, neque etiam ego tale quicquam Calvino
tribuimus, aut utrum recte de hac quæstione docuerit,
in debium unquam vocavimus.*

necessitate constringere videatur, quasi vi quadam Naturæ suæ ageret absque ratione & consilio: Ille vero omnes rerum eventus voluntate Dei sive decreto ejus attribuat. Quod hæc doctrina *Calvini* sit, longa probatione non indiget. Id testantur quotquot sunt ejus Scripta omnia. Testantur quoque verba, quæ tu citasti V. D. quæque majoribus litteris & tot characteribus excitativis, ut ita dicam, quos vulgo *Nota bene* vocamus, insignivisti. Inter ea præ aliis hæc maxime eminent: *Non alia ratione, quæ futura sunt prævidet Deus, nisi quia ita ut fierent, decrevit.* Sed noli putare, hæc verba evertere ea, quæ ego dixeram: „*Calvinum talem rejicere Justitiam Dei, quæ in Potentia consistat, & rerum omnium ordinationem seu dispositionem ex Præscientia Dei & antecedanea ejus consideratione derivare.* „ Ita ego de *Calvini* doctrina sentio, & quod sentio novis argumentis probabo. Sed tibi ordine respondebo. Quod primum attinet, nempe *Calvinum rejicere talem Justitiam Dei, quæ in Potentia consistat*, qualem Hobbesius finxit, præter ea, quæ jam in Præfatione supra commemorata protuli, huc faciunt ejus dicta in libro de *Prædestinatione & Providentia* p. m. 1002. Voluminis a Beza collecti: *Itaque, ait, Sorbonicum illud dogmu, in quo sibi plaudunt papales Theologastri detestor, quod potentiam absolutam Deo affingit, Solis enim lucem a calore avellere, immo suum ab igne calorem facilius erit, quam Dei potentiam separare a Justitia.* Faceſſant igitur procul a piis mentibus monſtroſæ illæ ſpeculationes: *Plus aliquid Deum posſe, quam conveniat, vel eum ſine modo & ratione quidquam agere.* Nec vero commentum illud recipio, *Deum, quia lege ſolutus fit, quicquid agat, reprobatio-*

ne vacare. Deum enim exlegem qui facit, maxima eum gloriae suæ parte spoliat, quia rectitudinem ejus ac Justitiam sepelit. Non quod legi subjectus sit Deus, nisi quatenus ipse sibi Lex est. Talis enim est inter Potentiam ejus ac Justitiam Symmetria & consensus, ut nihil ab ipso, nisi moderatum, legitimum & regulare prodeat. Et certe quem omnipotentem prædicant fideles, eundem simul mundi Judicem agnoscant, necesse est, ut Potentiam sensu suo apprehendant, Justitiae & Aequitate temperatam. Hisce adjungo verba ejus ex Resp. ad Neb. cuiusdam Calumn. p. m. 1006. C. V. Passim Calvinus commentum de absoluta Dei potentia, quod in Scholis suis ventilant Sophistæ, acriter repudiat, & detestabile esse afferit, quia ab æterna Dei Sapientia & Justitia separari non debeat potestas.

Accedo ad alterum, nempe (1) *Calvinum rerum omnium ordinationem seu Dispositionem ex Præscientia Dei*

(1) Hæc est palmaria illa Quæstio, de qua in recensione Præfationis Cl. Fueslini ostendi, me nonnihil dubitare, utrum ejus interpretatio cum doctrina Calvini in concordiam reduci possit. Et postquam hanc Apologiam perlegi, adhuc incertior sum multo, quam dudum. Non enim Quæstio est, utrum Calvinus docuerit, Deum esse ens sapientissimum justissimumque, quod omnia moderaatur ac in certum finem destinat, cuius Voluntas justa sit, immo omnis Justitiae regula & fons; qui futuros rerum eventus tanquam ante se positos intueatur &c. in quibus probandis Rev. Pastor Feldh. frustra opera abutitur: Sed hoc queritur inter nos: Utrum Calvinus æternum illud Prædestinationis & Reprobationis Decretum ex Præscientia Dei & antecedanea ejus consideratione derivet. Ob es wahr seye, daß Calvin gelehret habe: Die Nothwendigkeit der Gegegnissen röhre von dem Vorherwissen Gottes her, weil er sich alle Dinge, eh sie wirklich waren, vorgestellt,

Dei & antecedanea ejus consideratione derivare. Verum est, quod paululum difficile sit, hanc sententiam conciliare cum loco a te, V. Cl. citato. Duæ vel tres citationes nodum nondum solvent, sed si integrum Systema *Calvini* in auxilium adhibueris, res non erit expeditu adeo difficilis. Itaque non in quibusdam locis in Scriptis *Calvini* excitatis, ut dicis, acquiescendum est. Sed optarem, (m) ut non ipse ad hunc lapidem impegis-
ses,

und diejenigen gewollt hat, welche ihn seinen Absichten am gemässtesten zu seyn bedunkt haben. ic. *Quod Clariss.* Fueslinus in *Præfatione sua pro Calvini Doctrina*, quæ hactenus a nemine fuerit rite intellecta, venditavit. In ipsa vero hac *Apologia pro hoc suo Judicio vel unico loco*, quem in mea recensione in contrarium protuli, ita constrictum se videt, ut ipse concedere cogatur, 1.] *paululum difficile esse suam explicationem cum loco a me citato conciliare*, 2.] ita loqui interdum *Calvinum*, si-
cuti ejus adversarii criminantur: Quæ vero hæc crimi-
natio, quæ injuria! si illi tribuant eum sensum, quem eloquitur? 3.] *Calvinum deflexisse a via Præscientiam subjiciendo Prædestinationi*: quibus verbis cum *Calvini* adversaris, quos tantopere exagitat, eandem tibiam inflat, atque confiteretur: *Calvinum Præscientiam Dei ejus Decreto subordinasse atque in eo errasse*. Novum mehercle apologias pro suo *Judicio* scribendi artificium!

(m) Ne autem videar ad lapidem illum προσνόμιατος, scil. ad Rever. Fueslini *Præfationem* lubenti animo offendisse; aut nodum solvere velle unico loco, qui speciem tantum contradictionis præ se ferat: age plura aperta *Calvini* testimonia, atque etiam talia, in quibus eum sensum, quem Rever. Pastor Feldh. ipsi tribuere vellet, acerrime oppugnat oculis tuis subjiciam. Insti-

ses, nam MEA Præfatione excitatus in quædam loca prolapsus es, quæ dictis meis contraria esse viden-

tut. Libr. III. c. XXI: §. 5. Prædestinationem nemo simpliciter negare audet: sed eam multis cavillis involunt, præsertim vero, qui Præscientiam faciunt ejus Caußam. Ac nos quidem utramque in Deo statuimus: Sed præpostere dicimus alteram alteri subjici. Viden'! hic Calvinus illos, qui cum Rever. Pastore Feldh. Prædestinationis decretum ex Præscientia derivant, atque illam huic subjiciunt, Cavillatores appellat, qui præpostere agant. In Libello de Prædest. & Provid. quem Cl. F. existere negat, p. 28. post Objectionem: Cur ea Deus vi- tio imputaret hominibus, aut ob ea etiam illos puniret, quorum necessitatem sua Prædestinatione imposuit? hæc subjicit Calvinus: *Hic abstineo a defensione, ad quam fere Scriptores ecclesiastici recurrent: non impedire Dei Præscientiam, quo minus homo peccator reputetur; quandoquidem illius mala, non sua, Deus provideat. Non enim hic subsisteret cavillatio, sed potius urgeret, Deum tamen malis, quæ præviderit, potuisse occurrere, si voluisset: Cum hoc non fecerit, destinato consilio creasse hominem eum in finem, ut se in terra ita gereret. &c.* Ergo videamus, quomodo rite nodus expediri debeat. Primum omnium, constare inter omnes debet, quod ait Salomon: Deum omnia propter semet ipsum condidisse, impium quoque ad diem malum. Ecce cum omnium rerum dispositio in manu Dei sit: cum penes ipsum resides at Salutis ac mortis arbitrium: consilio nutuque suo ita ordinat, ut inter homines nascantur, ab utero, certæ morti devoti, qui suo exitio, ipsius nomen glorificant. In Commentario ad Rom. VIII: 29. QUOS PRÆCOGNIT, EOS ETIAM PRÆFINIVIT: hæc disertantur verba: Notitia hæc a beneplacito pendet, quid

videntur. Hoc aliis quoque Vitis doctis accidit, qui postquam Præfatio mea in illorum manus per-
venit,

Deus nihil extra se ipsum præscivit, quos voluit adop-
tando: Sed tantum signavit, quos eligere volebat. In
Consensu Ministrorum Genevens. Eccl. a Calvinio exposi-
to, p. m. 805. hæc uberius explicantur hunc ad modam:
Non concedo, intelligi quicquam fuisse a Deo prævijum,
quod conciliaret illis gratiam: Sed quia gratuito electi
sint, fuisse præcognitos: Quemadmodum alibi docet idem
Paulus, Deum novisse qui sint sui, quia scil. notatos
& q. in suo censu numeratos habeat. Neque hoc quoque
ab Augustino omissum est: Præscientiæ nomen pro Dei
consilio accipi, quo suos in Salutem prædestinat. Præ-
sciri a Deo, quinam futuri sint vitæ hæredes, nemo
non fatetur: Hoc modo in quæstione versatur; Prævi-
deat ne quid in ipsis facturus sit, an quales a se ipsis
sint futuri? - - - Nec aliter exponi potest, quod in
Petri concione apud Lucam habetur: Christum Dei de-
finito consilio & Præscientia in mortem traditum esse.
Sic enim Præscientiam consilio adjungit, ut discamus,
neque fortuito, neque violento hominum impetu abrep-
tum fuisse Christum ad mortem, sed quia Deus optimus
& sapientissimus cognitor, ita consulto statuerat. &c.
Et in eodem Libro p. m. 710. Paulus hoc juris & po-
statis Deo vindicat, ut suo arbitrio induret, vel misé-
reatur. Indurandi vel miserendi jus penes ipsum esse
pronuntiat, nec legem illi imponi fas esse, quia nulla
lex vel regula, vel melior, vel æquior, quam ejus vo-
luntas fingi possit. Et p. 824. Quomodo autem Dei
Præscientia & Decreto statutum fuerit, quod de homi-
ne futurum erat; neque tamen in culpæ Societatem tra-
bendus sit Deus, quasi transgressionis vel auctor sit vel

Tim.
11.19

tt. 11.
23

Rom: 78
10

venit, libros *Institutionum Calvini* pervolverunt; mihi talia loca proposuerunt, ubi ita loquitur, sicuti adversarii ejus criminantur. Sed respondi ipsis: Quemvis esse optimum sui interpretem; *Calvinum*, ubi de Voluntate & Arbitrio Dei loquatur, supponere ens sapientissimum justissimumque sapientissimis quoque & justissimis rationibus agere: Hoc illum credidisse concedendum esse, quia id passim in Scriptis suis contendat & de adversariis suis queratur, quod doctrinam suam columnentur. (n) Hæc mihi prima Regula erit, secundum

approbator, quum longe altius humanæ mentis perspicacia esse arcanum palam sit, ne ignorantiam nostram facili pudeat.

(n) Hic novam nobis proponit Cl. Foeslinus Hermeneuticam pro recte intelligendis Calvini Libris, cuius beneficio hoc efficit, ut Calvinus intelligatur negare, quod verbis affirmat; & affirmare quod verbis negat. Hæc Hermeneutica tribus Regulis concluditur.
 Ia. *Quivis est optimus sui interpres.* IIa. *Attendum est ad Auctoris scopum.* IIIa. *Obscura per evidenteriora sunt explicanda.* Hæc quicunque cum Rever. Pastore Feld. recte ad præsentem Quæstionem applicat, videbit Calvinum quoties asserit: *Non alia ratione, quæ futura sunt, prævidere Deum, nisi quia ita ut fierent decrevit;* & ideo præscivisse, quia Decreto suo sic ordinaret; ita esse intelligendum quasi contrarium dixisset: *Calvin leitet die Gerechtigkeit aus dem Vorherwissen Gottes und der Ueberlegung der Sachen her. h. e. Ideo Decreto suo ordinavit, quia præscivit:* & prævidit Deus, quæ futura sunt, antequam ita ut fierent decrevit. Sed age videamus quomodo R. P. F. ex pumice aut chalybe aquam eliciat! Primam Regulam ita applicat: Cal-

cundum quam omnibus iis, qui Narrationem meam de Doctrina *Calvini* aggredientur, responsum sum. Dixi præterea in quovis libro legendo adtendendum esse ad Auctoris scopum. Cum Ecclesia, a qua *Calvinus* secessit, merita operum nimium extulerit, illum contra depressisse ea atque gratiam & misericordiam Dei elevare studuisse, quo factum sit, ut caput de Prædestinatione ipsi tantopere curæ fuerit, eamque omnibus Scriptis suis proposuerit. Si igitur dicat: Voluntatem Dei non habere caussam & ipsam esse caussam omnium; porro, Præscientiam Prædestinationi subjectam esse; non velle eum dicere, quod Voluntas Dei non habeat caussas seu rationes, ob quas agat, sed quod non habeat caussas extra seu objectivas, ut Philosophi loquuntur: Hæc mihi

vinus clare docet, *Deum esse ens sapientissimum justissimumque*: Ergo non potuit non Prædestinationis Decretum Præscientiæ subjecere, quicquid etiam in contrarium ipse dixerit: Alteram hunc ad modum in subsidium trahit: *Quicunque merita hominum deprimere & Gratiam Dei elevare studet*, ille non potest Præscientiam Dei Prædestinationi subjecere, aut si hoc facit, tantum vult rationes objectivas voluntatem moventes excludere, ut Philosophi loquuntur, [quod postremum non sine emphasi adjectum reputabis.] Tertiam sine applicatione ad præsens institutum reliquit, & ne unicum quidem locum produxit, aut producere potest, qui asserat, Calvinum Decretum Prædestinationis a Præscientia derivasse, quod tamen probandum suscepit. Neque etiam intelligo, in quo Tertia illa Regula hermeneutica a prima sit diversa: Si enim quisque optimus sui interpres est: Ille interpretis officio male fungitur, qui res explicandas obscurat & tenebris involvit, aut obscuris ex magis obscuris lucem accendere vult.

mihi erit secunda Regula, secundum quam responsurus sum. Denique ipsis dixi: Si quis consideret, quantis e tenebris *Calvinus* emerserit & quantum lux Theologiae & Philosophiae illius temporis obfuscata fuerit, eum non mirari debere, quod non semper perspicue & constanter locutus fuerit: Igitur clara & evidenter ejus dicta investiganda esse, quo obscuris lucem accendant: Hæc erit tertia Regula, secundum quam responsurus sum.

Jam proprius ad rem accedam. Quod Deus præsciverit, quæ ordinavit seu dispositio; vel quod omnium rerum ordinatio & dispositio ex Præscientia divina derivanda sit, (o) fluit ex Systemate

(o) Parturiunt montes, nascitur ridiculus mus! Rever. P. F. in Praefatione sua galeata omnibus bellum indixit, qui negare ausint, Calvinum docuisse Decretum divinum ex Præscientia derivandum esse, eosque ferula sua castigat. Demum cum hoc suum de Calvini doctrina judicium peculiari Dissertatione apologetica vindicare instituit, post splendida promissa, magnumque verborum apparatus, tandem huc redit omnis hæc vindiciarum Summa: *Calvinum non semper perspicue & constanter de hoc argumento esse locutum.* *Calvinum in capite de Præscientia hallucinari & quandoque ABNORMIA dicere.* *Calvinum parum philosophice procedere in hac Doctrina de Deo & Decretis ejus.* *Calvinum confuse tractationis ordinem instituere, & Præscientiam ultimo loco ponere, quoad nomen tantum.* *Calvinum Voluntatem Dei non satis accurate, ut multa alia definivisse.* *Calvinum de Præscientia inconstantissime locutum esse.* Metum *Calvinum in plures alias errores pelllexisse.* *Calvini Systema non totum perfectum atque rotundum esse, sed defelibus laborare, quos sibi facile foret emendare.* Tan-

Itemate *Calvini*, quanquam in Capite de Præscientia hallucinetur & quandoque abnormia dicat. Ante omnia fateor, eum parum (p) philosophice procedere in tradenda Doctrina de Deo & decretis ejus, quod primo loco ponat Voluntatem Dei caussam omnium & deinde loquatur de abysso rationum, quæ Voluntatem divinam regant. Postea collocet Prædestinationem, in qua suas habet delicias & tandem Præscientiam. Quum hæc confuse ita constituta sint, quæstio est, quos sibi conceptus formaverit *Calvinus* de hisce perfectiōnibus Dei & quomodo ex mente ejus in ordinem redigenda sint. Meo judicio ad hanc quæstionem ita respondendum est: Quanquam de abyssō illo loquatur post Voluntatem, attamen illum secundum mentem ejus præcedere, quia Voluntatem Dei rationibus regi statuit; & quanquam Præscientiam ultimo loco ponat, attamen hoc eum facere quoad nomen tantum, quoad rem enim talia dicit, ut necessario præcedere debeat. Voluntatem Dei non satis accurate, ut multa alia defini-

Tt 2 vit,

dem vero suam explicatiōem, cui constanter & disertis
verbis ac pluribus etiam locis contradicat Calvinus; ta-
men ab ejus mente non alienam esse & per consequentiam,
quam quidem ipse Calvinus non agnosceret, inferri posse.
Bellus mehercle Calvini vindex, qui atrocioribus eum ac-
cusationibus onerat, quam vel professi hostes: Malim ego
malevolorum convitiis sine vindice esse expositum, quam
ut mihi hujus commatis Encomiaestes obtingat!

*Non his auxiliis nec defensoribus istis
Tempus eget.*

(p) Vide Rever. Fueslini Praefat. pag. L.

vit, sed ita tamen, ut definitio probet, illum
 Præscientiam in Deo concepisse, antequam velit.
Est, inquit, *Institutionum Lib. III. c. XX. §. 43.*
Voluntas Dei, *qua omnia moderatur & in certum fi-*
nem destinat, quomodo moderamen, quomodo
 destinationem in Deo concipere potuisset, nisi ip-
 si tribuisset Scientiam futorum, quæ Præsci-
 entia dicitur? Hanc Voluntatem *Lib. de Prædest. &*
Prov. p. m. 977. vocat *Justitiae regulam & fontem*.
 Verba ejus digna sunt, ut omnia proponam,
 quia solicite a Deo amovet potestatem illam arbi-
 trariam & tyrannicam, quam eum Scriptis suis
 docuisse sexcenti auctores prodidere. *Si velle se,*
 inquit, *ac jubere pronuntiet mortalis homo*, *ut pro ra-*
tione sit sua voluntas: tyrannicam esse vocem fateor; sed
id ad Deum transferre sacrilegi est furoris. Neque enim
 quicquam Deo immoderatum affingere licet, ut in eo si-
 cut in hominibus exultet libido, sed merito hoc honoris
 desertur ejus *Voluntati*, ut pro ratione valeat, quando
 omnis *Justitiae fons est ac regula*. Ita statuit expressis
 verbis. Sed quomodo Vir magno acumine præ-
 ditus *Justitiae regulam in Deo concipere potuisset*
 absque præcognitione rerum? Proferam quædam
 alia ejus dicta, quibus affirmat: *Dei voluntatem in*
optima ratione & æquitate consistere: Deum nihil sine
modo & ratione agere, & ipsi consilii sui rationem con-
flare. In libro *de occulta Dei Provid. p. m. 1017.*
 ait: *Voluntas hæc [Dei] et si neque aliunde pendet, nec*
aliam habet priorem caussam, in optima tamen ratione
summaque æquitate fundata est. Nam quum legis fræno
 indigeat hominum intemperies, alia est *Dei ratio*, qui
 sibi ipsi lex est & ejus voluntas regula est optima Reclitu-
 dinis. De *Prædest. & Provid. p. m. 1002.* ait: *Fa-*
cessant ergo procul a piis mentibus monstroſæ illæ ſpecula-
tiones:

tiones: plus aliquid Deum posse, quam conveniat, vel eum sine modo & ratione quicquam agere. Ibid. p. 977. An mihi portentum hoc unquam venit in mentem, nullam Deo consilii rationem constare? Deum ego Præstidem totius mundi statuo, qui incomprehensibili & mirifico consilio gubernet modereturque omnia. An fortuito huc illuc raptari vel cœca temeritate eum facere quod facit, quisquam ex verbis meis colliget? Quomodo hæc omnia dici possent de Deo, nisi ipsi tribuantur rerum omnium cognitio, quæ si futura adtinet, est Præscientia? Est igitur manifestum, quod Calvinus Deo tribuerit Præscientiam, quæ voluntatem ejus antecedat, etsi eam quoad nomen, non justo ordine posuerit. Recte eam definivit Instit. L. III. c. XXI. §. 5. Præscientiam, inquit, quum tribuimus Deo, significamus omnia semper fuisse ac perpetuum manere sub ejus oculis, ut ejus notitiæ nihil futurum aat præteritum, sed omnia sint præsentia, & sic quidem præsentia, ut non ex ideis tantum imaginetur, qualiter nobis obversantur ea, quorum memoriam mens nostra retinet, sed tanquam ante se posita vere intueatur ac cernat. Atque hæc Præscientia ad universum mundi ambitum & ad omnes creaturas extenditur. Recte, inquam, incepit, ita definiens Præscientiam divinam; sed deflexit a via, hanc Præscientiam sujiciens Prædestinationi. Caussa fuit (q) me-

T t 3 tus

(q) Parum novisse videtur Calvini ingenium Rev. P. F. quum ipsi meticulositatem tribuit: Legat quam masculine ubique illos aggrediatur, qui suadent parce vel nonquam Prædestinationis Doctrinam esse attingendam, quicquid, ut ipse loqui amat, a qualibet ejus quæstione, non secus atque a scopulo refugere docent: & desinunt metum illi in hac caussa objicere.

tus ejus de Prædestinatione , in quam ab homini-
bus nihil influxisse voluit. Propterea de Præsci-
entia inconstantissime locutus est. Modo eam cum
consilio Dei junxit ; modo eam pro ipsa Præde-
stinatione posuit ; modo eam subjectam esse dicit.
Vid. Libr. de *Prædestin.* & *Provid.* p. m. 957. & *In-
stit.* L. III. c. XXI. §. 5. & c. XXIII. §. 6. Hic
certe metus eum in alios plures errores pellexit :

Malus interpres rerum metus.

Hoc in defectibus numero , quibus Systema ejus
laborare dixi , nam monui , illud non totum per-
fectum atque rotundum esse. Hic loci aliquid as-
pergi posset ad illustrandam & emendandam Doc-
trinam ejus , sed lubens hoc labore supersedeo.
Mihi satis erit , si demonstravero , ea , quæ de
Doctrina *Calvini* dixi , ab illa non aliena esse.

*Quod reliquum est , a te peto , V. E. an te
omnis adeo Humanitatis erga me pœniteat , quod
mihi ita insidieris ? Quo enim spectat hæc (r) ac-
cusatio : me *Serveti adversus Bullingerum patronum
agere* ? Qua quæso in re hujus Hæretici patronus
sum ?*

(r) Perierunt vera rerum vocabula ! Supra ostendi Rev. Pastorem F. dum Calvinum vindicare se velle professus est , eum reapse accusasse : hic vero ipse in accusationem convertit , quod laudi ego tribueram : hactenus enim non potui aliter sentire , quam in fide digno historico isthoc summam laudem mereri , si sincerum ejus veritatis studi-
um & ἀποστωποληψία in conspicuo collocetur. Ceterum aliis dijudicandum relinquo , qua modestia ac reverentia Cl. F. in culpando Bullingero versatus sit ; & an Bullin-
geri judicium de Serveto ejusque Sectariis non benignio-
rem & æquiorem interpretationem pateretur.

sum? *Bullingerus* illum inter Anabaptistas numeravit. Hoc ego omni modestia & reverentia in sanctissimo Viro culpavi, quia *Servetus* nunquam Anabaptistarum consortiis implicatus fuit. Nonne malevolentiae speciem habet, quod talia de me dicas, præsertim hisce temporibus, quibus omnia suspicionibus plena sunt? Titulum libri a me editi (s) proscindis, quod ad Teutonum gustum copiosissimus sit. Eja an nihil rectum est, quod a Teutonibus proficiscitur? An omnia illa atro carbone sunt notanda? Quocunque modo hoc se habeat, ego affirmare possum, quod nihil a Teutonibus mutuaverim, sed Bibliopolæ obsecundavi. Quod hoc hominum genus aliquando obsequiis devinciendum sit, æque ac ego nosti: Sed miror, quod tua censura solum mei libri titulum vexet. Nam si titulos mensurare soles, cur

T t 4

non

(s) Quis dixerit omnia, quæ a Teutonibus profiscuntur, atro carbone esse notanda? Quis omnia sine discrimine probanda esse affirmaverit? Defatigabar describendo Libri illius titulo, & quum opportune occurreret hæc Actorum Trivultiensium animadversio, non posse me melius tedium ex hac opera conceptum vindicare existimavi, quam si his ipsis verbis hunc promissorem magno hiatu horum verbis PROSCINDEREM scilicet! Si quærat ex me cur sui Libri titulum mea censura vexet, non item etiam alios. Facilis est responsio; quia non alium æque dicacem ac ridiculum hactenus oculis meis usurpavi, quum enim formas Scriptionum longo Syrmatè enumeret, Urkunden, Manifeste, Missive, Unterredungen, Verträge, Lehr-Säze, Confessionen, Schutz- und Streitschriften, &c. perinde ineptus ad erudiendum mihi videbatur, ac si quis Librum inscriberet: Ein Buch, das in viele Theile, Bücher, Capitel, Abschnitte, Paragraphos, Periodos &c. eingetheilt ist.

non etiam illum mensurasti, qui in frontispicio Novitatum tuarum sicut & una tantum linea meo brevior est? Cur non illum, qui in frontispicio Novitatum præcedentis Particulæ apparet, nam sex integris lineis meo longior est? Si libro meo non implevissem, quod in titulo ejus promisi, merito illum culpasses. Cum autem ipse fassus fueris, quod labor meus utilis & gratus habendus sit iis, quibus Historiæ studium curæ cordique est, de Titulo non labore, an paucis lineis longior sit, quam Gallis illorumque Imitatoribus placet. Vale Vir Cl. Scripsi d. 26. Jan. 1748.

F I N I S.

Non addo nisi illud *Apuleii in Apol. p. m. 442.*
Quod si forte inepta videbor & oppido frivola velle oppugnare, illis debet ea res vitio verti, quibus turpe est - - - hæc objectasse; non mihi culpæ dari, cui honestum erit - - - hæc diluisse.

NOVA